

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

ГАЛЬЧЕНКО Максим Сергійович

УДК 17.022.1: 159.922.73:130.2

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННОСТЕЙ ДИТИНСТВА В СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНИ

09.00.04 – Філософська антропологія, філософія культури

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник:

доктор філософських наук, професор,
академік НАПН України,
член-кореспондент НАН України
Андрущенко Віктор Петрович
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
професор кафедри філософії,
завідувач кафедри соціальної філософії та
філософії освіти

Офіційні опоненти:

доктор філософських наук, професор
Загрійчук Іван Дмитрович,
Українська державна академія залізничного транспорту
(м. Харків),
професор кафедри філософії та соціології

кандидат філософських наук, старший викладач
Войнаровська Людмила Іванівна
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
старший викладач кафедри філософії

Захист відбудеться «30» вересня 2014 р. о 14:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.13 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9

Автореферат розісланий «29» серпня 2014 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Б.К. Матюшко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Культурні реалії сучасної України постійно трансформуються. Цей процес багато у чому базується на бурхливій зміні світоглядної парадигми, яка залежить перш за все від динаміки ціннісних орієнтацій. Сукупна культура будь-якого суспільства є складною багаторівневою духовно-матеріальною системою, у котрій всім нам добре відомими складовими (підсистемами) є мова, наука, міф, релігія, філософія, мистецтво, мораль, політика, економіка, технологія. Але, на відміну від названих вище складових (або підсистем) соціокультурної реальності, що вже давно знаходяться „у фокусі” наукових досліджень, існують і потребують вивчення значно ширші системні поєднання – суперсистеми або „системи систем”.

Культура впливає на характер поведінки, стиль і форми спілкування людей, їх свідомість, духовні потреби, ціннісні орієнтації. Рівень культури визначає подальшу долю людини, ціль її життя. Важливу роль у становленні особистості, у формуванні її культури, виховання відіграє такий період у житті людини як дитинство.

Актуальність дослідження трансформації цінностей дитинства пов'язана із особливим призначенням цього періоду в розвитку людини і суспільства. Адже соціальні особливості дитинства багато в чому визначають доросле життя людини, тому що в цей час закладаються основи здоров'я, особистий ціннісно-нормативний базис, формуються основні звички, риси вдачі, особливості поведінки. Виявлення соціокультурних особливостей формування сучасних цінностей дитинства дає можливість спрогнозувати розвиток майбутньої системи цінностей, духовний рівень суспільства завтрашнього дня.

Дитинство має виступати однією зі значимих цінностей сучасної культури України, оскільки відношення до дітей, їх соціальний захист, розвиток інфраструктури дитинства з боку держави, інститутів громадянського суспільства, окремих соціальних груп свідчить про певний рівень їх соціокультурного розвитку, а також про рівень культури у державі. Однак протягом багатьох сторіч дитина сприймалася як маленький дорослий, яка відповідно, і повинна розуміти все майже як дорослий, а також виконувати багато завдань та функцій, які виконує доросла людина.

Феномен дитинства довгий час не був предметом дослідження ані філософії, ані предметом духовної культури загалом. Виняток становлять хіба що деякі міфологічні герої, проте їх дитинство оцінюється за законами поведінки дорослого. Наочною ілюстрацією несприйняття дитячої специфіки є полотна середньовічних авторів, на яких дитина зображувався з пропорціями дорослого, але невеликого зросту. Визначити, що це дитина, можна лише по іграшці, яблуку в руках або інших деталях, які вказують на приналежність до дитинства. Навіть Ж.Руссо, з ім'ям якого пов'язують ідею дитиноцентризму, розглядав дитинство (в індивідуальному і суспільно-історичному сенсі) лише як ілюстрацію того, яка дійсна, природна, не перекручена культурними нашаруваннями, природа людини. «Відкриття» такого антропологічного феномену як дитинство відбувалося поступово. Розмірковуючи

про період дитинства, середньовічна думка виділяла риси, властиві всім дітям взагалі: сприйнятливність, гріховність і нерозумність, і особливі, властиві різним етапам дитинства і різним індивідам. Позитивною рисою дитячого віку вважалася сприйнятливність до виховання.

Наукове розуміння своєрідності дитячої природи почало формуватися тільки в другій половині XIX ст. на основі твердження самоцінності дитини, її включення до цивільно-правової і моральної спільноти, які надавали дітям юридичні та моральні права. Але лише в XX ст. виникає стійкий інтерес суспільства до дитинства як соціального та антропологічного феномену і формується ціла «дитяча» індустрія, що охоплює і матеріальну і духовну сфери. Саме в цей час зусиллями Ф.Фребеля, Г.Песталоцці, М.Монтессорі та інших реформаторів педагогіки отримали розвиток соціально-психологічні та культурологічні ідеї про особливий статус дитинства, в тому числі про право дитини на гру та ігрову свідомість, що мають особливу роль у розвитку людини і суспільства в цілому.

У зв'язку з цим перед філософською антропологією постали специфічні питання: якщо особливості природи дитини обумовлені її віком, то який взаємозв'язок між дитинством і загальною природою людини; чи висловлює дитяча природа початкову сутність людини, чи людські властивості формуються в процесі індивідуальної соціалізації і виховання; чи можна оцінювати властиві дітям щирість, відкритість, довірливність та інші риси як морально ідеальні якості людини; чи полягає завдання виховання у збереженні і зміцненні цих рис, або стан «моральної цноти» характеризує моральний інфантилізм особистості? Отже, актуальність дослідження такого феномену як дитинство не викликає ніяких сумнівів.

Серед сучасних українських дослідників феномену дитинства слід, насамперед, назвати таких вчених, як Ш.Амонашвілі, В.Андрущенко, Т.Андрущенко, В.Безпалько, Н.Бібік, Н.Бондаренко, С.Гончаренко, А.Каніщенко, А.Конева, Т.Розова, О.Савченко, М.Скаткін, М.Тягур, С.Шевченко. В роботах цих авторів аналізуються проблеми виховання дитини, використання інноваційних технологій, розвиток творчих здібностей, диференціації процесу навчання дитини, особливості їх превентивного виховання тощо. Проте, антропологічний контекст феномену дитинства у сучасній культурі України залишається дослідженим менш глибоко і об'ємно.

Соціокультурні характеристики дитинства, його аксіологія досліджуються в працях зарубіжних та російських дослідників Г.Вялової, Ф.Долі, С.Іконникової, М.Кагана, А.Камю, І.Кона, Л.Кураєвої, М.Мід, Ж.Сартра, Р.Тейлора, Д.Фельдштейна, З.Фрейда, Е. Фромма, Й.Хейзінги, С.Щеглової.

Потребують додаткових наукових зусиль, насамперед теоретико-методологічні аспекти цієї тематики, зокрема, такі, як особливості підходів до навчання та виховання; ідентифікації сучасної дитини з „дитинством”; усвідомлення прав і свобод дитини; дитина в системі сучасних ринкових перетворень; дитина – батьки - політика; дитина та інформація; значення гри і рольових стосунків у становленні ціннісного контексту дитини тощо. Актуальною й малодослідженою є проблематика формування цінностей дитини засобами навчального процесу. Особливу проблему складає тематика позашкільного формування цінностей дитинства (дитина і

телебачення, роль телебачення у вихованні цінностей; дитяча книга): суперечності доступу дитини до книги; дитячий (позашкільний) колектив: роль вулиці у становленні цінностей ранньої особистості; дитячі громадські об'єднання; аномальні процеси у позашкільному вихованні цінностей (дитяча злочинність, наркоманія, алкоголізм, проституція тощо та засоби їх усунення); дитяча кімната міліції: взаємодія школи, батьків та органів правопорядку. Малодослідженою є й тематика становлення ціннісного континіуму в навчально-виховному процесі як предмет педагогічного менеджменту. Слід також відмітити, що проблема трансформації цінностей дитинства у сучасній культурі України є міждисциплінарною. Для розуміння соціокультурної динаміки дитинства як чинника розвитку культури суспільства потрібний аналіз концептуальних підходів, що розкривають суть ціннісних інтеракцій.

Враховуючи актуальність і нерозробленість визначених проблем, автор обрав їх у якості предмету самостійного теоретичного аналізу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснено у межах науково-дослідної роботи кафедри філософської антропології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова і безпосередньо пов'язане з темою «Актуальні проблеми філософської антропології», науковий напрям «Дослідження проблем гуманітарних наук», що входить до тематичного плану науково-дослідної роботи Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, який був затверджений Вченою радою університету (протокол №5 від 28 грудня 2006 р.). Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 8 від 27 березня 2014 року).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є визначити особливості трансформації цінностей дитинства, які відбуваються у сучасній культурі України.

Відповідно до поставленої мети завданнями дослідження є:

- проаналізувати джерельну базу досліджуваної проблематики;
- розкрити висхідні поняття дослідження такі, як «дитинство», «цінності дитинства», «трансформація цінностей», «сучасна культура»;
- визначити цінності дитинства як категорію філософської антропології і теорії культури;
- проаналізувати соціокультурну динаміку трансформації цінностей дитинства;
- визначити місце, роль і значимість педагогічної майстерності та соціальної зрілості педагога як факторів вкорінення у буття сучасних цінностей дитинства.

Об'єкт дослідження - дитинство як соціокультурний феномен.

Предмет дослідження - трансформація цінностей дитинства у культурі сучасної України.

Теоретико-методологічні засади дослідження визначаються підходом, який

спирається на принципи об'єктивності та цілісності, а також комплекс загальних філософських, наукових та спеціальних методів дослідження, що дозволило забезпечити обґрунтованість і достовірність наукових результатів. Зокрема, в роботі застосовано: при аналізі джерельної бази дослідження автор спирається на метод історизму та герменевтики; діалектичний метод, завдяки якому автор отримав можливість розкрити предмет дослідження у всіх його соціальних, культурних та інших взаємних зв'язках і протилежностях; метод системного аналізу, який забезпечив розгляд проблеми формування цінностей особистості як результат взаємодії різних груп чинників та обставин життєдіяльності дитини; порівняльний метод, який дозволив здійснити порівняння можливостей розвитку ціннісного контексту на різних стадіях дитинства, а також проаналізувати світоглядні засади соціокультурного пізнання цінностей дитинства; структурно-функціональний метод, що дав можливість дослідити будову навчальної та позанавчальної діяльності дитини; також застосовано метод структурного аналізу, завдяки якому автор проаналізував систему ціннісних трансформацій дитинства. Використовується також міждисциплінарний підхід щодо дослідження феномену дитинства.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що вперше визначено трансформацію ціннісних орієнтацій дитинства в контексті культуротворчого процесу сучасної культури України. Дитинство визначається як розгорнутий за часом, ранжований за щільністю, структурами, формами діяльності соціокультурний простір, у якому взаємодіють дорослі й діти.

Вперше:

- визначено, що особливості трансформації цінностей дитинства інтерпретуються як реальність культуротворчого процесу сучасної культури України, які впливають на становлення та формування особистості сучасної дитини;
- з'ясовано, що право на дитинство у сучасній культурі України трансформується до права на вічне дитинство, що, по суті своїй, є відмова від права на дорослість, і це в свою чергу породжує інфантильність особистості та неготовність до самостійного життя та самостійного вирішення проблем;
- теоретично обґрунтовано, що трансформації цінностей дитинства у сучасній культурі України відбуваються в умовах бінарних опозицій. Виявлено наступні особливості трансформації цінностей дитинства:
  - по-перше, з одного боку, декларативно, дитинство проголошується найвищою цінністю у сучасній культурі України, а з іншого - діти не є рівноправними членами суспільства, і цінність дитинства стає швидше суб'єктивною, ніж загальнолюдською;
  - по-друге, в сучасній культурі України спостерігається розширення свободи дитини і одночасно обмежується простір дитячої життєдіяльності, відбуваються деформації і реорганізації в області інфраструктури дитинства;
  - по-третє, в сучасній культурі України останнім часом індустрія дитинства все частіше розвивається за правилами ринкових стосунків

дорослих, і її елементи проникають в доросле життя, одночасно ставлячи дитину перед проблемами "великого світу".

Уточнено:

- дитинство у просторі культури розглядається як цілісна система, яка підтверджує рівень розвитку суспільства, що проявляється в особливому відношенні соціуму до феномену дитинства і його ролі в житті кожної людини;
- інформатизація та комп'ютеризація, що охопили суспільство кінця ХХ ст., кардинально впливають на трансформацію цінностей дитинства, змінюють століттями сформовану ситуацію ігрового впливу на формування особистості. Місце партнера по іграх міцно займає комп'ютер. Це породжує наступну проблему – відмову від «живого спілкування», дитина спілкується лише з комп'ютером.

Дістали подальшого розвитку:

- роль дитячих громадських об'єднань у формуванні цінностей дитинства конкретизується через виявлення їх структури та функцій. Діяльність дитячих громадських організацій є чинником формування цінностей соціально значущої й суспільно корисної діяльності, активної життєвої позиції;
- формування базових цінностей дитинства залежить від особливої ролі та підготовки учителя, а саме – від його інформаційної обізнаності, педагогічної майстерності та соціальної зрілості;
- негативну роль у становленні цінностей дитинства відіграє «вулиця» та аномальні процеси у позашкільному вихованні цінностей, а саме - дитяча злочинність, наркоманія, алкоголізм, проституція, порнографія тощо, які можуть бути спричинені негативними відносинами між дорослими та дітьми.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження. Удослідженні здійснено цілісний і системний аналіз антропологічних вимірів феномену дитинства. Даний аналіз дозволяє враховувати при організації педагогічного процесу формування системи цінностей дитини у соціокультурному контексті. Результати дослідження можуть бути використані в навчальному процесі, поза-навчальній виховній практиці, а також у якості самостійних спецкурсів для студентів філософських і педагогічних спеціальностей. Здійснене дослідження репрезентує період дитинства з позицій філософської антропології і надає можливість як науковцям, так і практикам педагогам визначити перспективи освітньо-виховної роботи.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є оригінальною роботою. Висновки і положення наукової новизни одержані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження обговорювались на засіданні кафедри соціальної філософії та філософії освіти в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, а також на теоретичних семінарах, круглих столах та конференціях. Головні ідеї та проміжні результати дослідження були представлені у вигляді авторських виступів на 11

конференціях, зокрема, на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасна освіта творчо обдарованої молоді: ідеї, технології, перспективи» (Кривий Ріг, 2008); Міждисциплінарній науково-практичній конференції «Інноваційні технології навчання обдарованої молоді» (Київ, 2009); Міжнародній науково-практичній конференції «Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави» (Гаспра, 2010); Науково-практичній конференції «Порівняльно-педагогічні студії» (Київ, 2010); Всеукраїнській конференції «Обдарованість як проблема сучасної освіти України» (Кривий Ріг, 2010); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології» (Рівне, 2010); Всеукраїнській конференції «Освіта обдарованої та талановитої молоді – національна проблема» (Київ, 2011); Всеукраїнській конференції «Вікові особливості формування інтелекту» (Київ, 2011); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Створення регіональної організаційно-методичної моделі педагогічного супроводу обдарованої учнівської молоді» (Харків, 2011); Всеукраїнській конференції «Розвиток дослідницьких здібностей обдарованих дітей та молоді» (Житомир, 2011); Міжнародній науково-практичній конференції «Інформаційне суспільство: сучасні методи та технології навчання» (Київ, 2011).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження знайшли відображення у тринадцяти одноосібних публікаціях, з них чотири у фахових наукових виданнях з філософських наук України, одна у зарубіжному фаховому виданні (Росія), та шести одноосібних і п'яти у співавторстві у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура дисертаційної роботи відповідає логіці та меті дослідження і відображає послідовність вирішення поставлених завдань. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають у себе шість підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 185 сторінок, з них 165 сторінок основного тексту. Список використаних джерел складає 20 сторінок і налічує 173 найменування, з них 47 іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність дослідження трансформації цінностей дитинства в сучасній культурі України, сформульовані мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкриті методи та наукова новизна дисертації, її теоретичне та практичне значення, наведені дані про публікації та апробацію.

У **першому розділі "Теоретико-методологічна та джерельна база дослідження феномену дитинства"** здійснено огляд літератури з теми дисертаційного дослідження, висвітлені головні напрямки вивчення та визначення такого феномену як дитинство.

У **першому підрозділі "Світоглядно-методологічні засади соціокультурного пізнання феномену дитинства та його цінностей"** проаналізовано специфіку застосування світоглядно-методологічних засад соціокультурного пізнання такого антропологічного феномену як дитинство та його цінностей.

У даному підрозділі показано, що поняття такого антропологічного феномену як

дитинство на сучасному етапі пов'язується не з біологічним станом зрілості дитини, а з певним соціальним статусом, з колом прав та обов'язків, властивих цьому періоду життя, з набором доступних для нього видів і форм діяльності. З точки ж зору психологів, дитинство виступає як складний, багатовимірний феномен, який, маючи біологічну основу, опосередкований багатьма соціокультурними чинниками.

Отже, дитинство має важливе значення в суспільстві і культурі, оскільки не лише закладає основи розвитку майбутніх поколінь, але і визначає рівень соціокультурного розвитку сучасного суспільства.

Що ж стосується культури, то слід відзначити, що зараз культуру розуміють як складний суспільний феномен, що відіграє величезну роль у життєдіяльності людини: праця, побут, дозвілля, спосіб життя як окремої особи, так й усього суспільства, менталітет тісно пов'язані з рівнем розвитку культури.

Інший загальноприйнятий спосіб розуміння культури — розглядати її як сукупність трьох елементів: цінностей (ідей), норм (поведінки) та артефактів (предметів, або матеріальної культури). Цінності — уявлення про те, що в житті є важливим. Цінності скеровують інші складові культури. Норми — це очікування того, як людина поводитиметься в різних ситуаціях. Кожна культура має різні методи (санкції) приведення норм в дію. Санкції змінюються в залежності від важливості норм. Норми, які суспільство офіційно проводить в життя, називаються законами. Артефакти — третя складова культури — походять з культурних норм та цінностей.

На сьогодні можна також відмітити, що змінюються зміст і культура дитинства: нові ігри, іграшки, нові форми проведення дозвілля, свої цінності і тому подібне. Культурно-духовна складова повсякденного життя дітей йде на периферію, і основну роль в цьому відіграє індивідуальне відношення з боку батьків.

Разом з культурою змінюються і цінності дитинства. Цінності можна визначити як основоположні елементи всіх без виключень соціокультурних систем. (Йдеться про духовні, світоглядні за своїм змістом цінності). Цінності - категорія філософська і, завдяки своєму інтегрально-науковому статусу, вона може плідно застосовуватися у багатьох сферах соціальних та гуманітарних досліджень. Розуміти її зміст слід на рівні філософських узагальнень, що виводять нас за межі соціології і культурології у царину високих філософських абстракцій.

В сучасній аксіології, що є загальною теорією цінностей, перш за все, цінностей духовних, ми можемо знайти 3 основні підходи щодо розуміння природи цінностей:

- по-перше, цінностями називають ті об'єкти, котрі, завдяки притаманним їм властивостям, здатні задовольняти потреби людей;

- по-друге, за цінності вважають усе те у бутті, що може бути взято в якості предмету людського прагнення; отже, цінності виникають унаслідок надання деяким об'єктам відповідних властивостей з боку самого суб'єкту, і тому без суб'єкту, без наявної зацікавленості з його боку, ніякий предмет не можна вважати цінним;

- по-третє, цінності визначають як такі універсальні та ідеальні принципи, що за своїм статусом вищі за буття і здатні нормувати це буття (наприклад, буття соціальне). Отже, цінності, - відповідно до третього підходу, - є завжди утвореннями над-особистісними і трансоб'єктивними; вони за своїм значенням суттєво вагоміші, ніж будь-які матеріальні предмети.

Цінності легко мігрують із однієї культурної сфери до іншої (із релігії до науки, із науки до мистецтва, із мистецтва до релігії, тощо). Тому нам також треба пам'ятати, що цінності - це поліморфні утворення; вони пронизують собою, як то добре розумів П.Сорокін, всі без виключень прояви людської культури – від величних релігійних символів і утаємничених окультно-магічних ритуалів до банальних речей повсякденного вжитку.

Загалом можна зробити висновок, що цінностями є все те, що вносить принцип порядку у соціокультурну реальність, перетворює соціальний хаос на життєздатні впорядковані структури.

У другому підрозділі *"Джерельна база дослідження антропології та аксіології дитинства"* проаналізовано джерельну базу вітчизняних, а також російських та зарубіжних дослідників, що стосується проблематики дослідження антропологічного феномену дитинства, а також його аксіологічних вимірів.

Аналізу феномену дитинства, його функціональних особливостей, проявів в різні соціально-історичні періоди присвячені праці багатьох мислителів і діячів як минулого, так і сучасності. Зокрема, еволюціонізм, представлений в наукових працях Ф. Ар'єса, Ф.Боаса, В.Безрогова, С.Голода, В.Давидова, Л.Демоза, Е.Ериксона, Р.Зидера, Г.Спенсера, Б.Малиновського, М.Мід, О.Кошелевої, В.Кудрявцева, Е.Куруленко, А.Нечаєвої, Н.Соколовської, А.Харчева, С.Шахар показує історію генезису і розвитку дитинства в різні соціально-історичні періоди.

У працях Августина Аврелія, Аристотеля, Г.Гегеля, Ф.Енгельса, А.Луначарського, К.Маркса, Платона, Е.Рибинського, Ж.Руссо, Л.Фейєрбаха, С.Шалаєвої містяться глибокі роздуми про суть дитинства представників різних соціальних груп.

Соціокультурні характеристики дитинства, його аксіологія досліджуються в працях Г.Вялової, Ф.Долі, С.Іконникової, М.Кагана, А.Камю, І.Кона, Л.Кураєвої, М.Мід, Ж.Сартра, Р.Тейлора, Д.Фельдштейна, З.Фрейда, Е.Фромма, І.Хайзинги, С.Щеглової.

Соціально-психологічним особливостям дитинства, розвитку дітей на різних вікових етапах, питанням соціалізації присвячені роботи Е.Еріксона, Л.Колберга, Дж.Міда, В.Орбана, Ю.Хабермаса, періодизація дитинства представлена в роботах Б.Ананьєва, П.Блонського, Л.Виготського, Л.Божович, Ш.Бюлера, А.Геззелла, Д.Ельконіна, Р.Зазо, Дж.Коулмена, Е.Кудрявцева, Д.Левіна, А.Леонтьєва, Ж.Піаже, Г.Саллівана, З.Фрейда, Е.Шпрангера.

Первинний період розвитку дитини знайшов віддзеркалення у ряді напрямів соціально-гуманітарного знання, присвячених аналізу детермінуючих глибинних психічних процесів індивіда: психоаналізі (Л.Обухова, Д.Фельдштейн, З.Фрейд, Е.Фромм), екзистенціалізмі (Ж.Сартр), біхевіоризмі (П.Блау, Р.Емерсон, Б.Скіннер, Дж.Уотсон, Дж.Хооманс), соціально-педагогічному детермінізмі (К.Гельвецій, Дж.Локк, Ж.Руссо).

Вивченню окремих характеристик системи «дитина-батьки» (любові та прийняттю, послідовності, авторитетності, форм контролю) присвячені роботи таких науковців, як Р.Скіннер, І.Марковська. Питання стилів, моделей взаємодії розглядалися в роботах Л.Беньямін, В.Дружиніна, А.Петровського, О.Соколової,

А.Співаковської, О.Чернікова.

У сучасних психологічних дослідженнях дитячо-батьківські взаємини розкриваються у класифікаціях типів проблемних сімей (Н.Аккерман, С.Мінухін, Дж.Наккен, А.Співаковська), в характеристиках сімейних патологізуючих ролей (Е.Ейдемільер, М.Лорд, Х.Ріхтер, Н.Роллінс), впливу батьківського ставлення на розвиток дитини (А.Адлер, Д. Б.Баумрінд, Д.Боулбі, Ю.Гіппенрейтер, Дж.Доллард, М.Ейнсворт, С.Куперсміт, Н.Міллер, В.Сатір, Н.Фокс, З.Фрейд), у різних типологіях сімейного виховання (В.Гарбузов, А.Захаров, А.Лічко, Л.Саготовська, Е. Т.Соколова, Х.Шульц-Хенке).

Питання щодо впливу стилю сімейних взаємин і тактики сімейного виховання на розвиток дитини в сім'ї досить активно продовжує розроблятися в психологічній науці. Більшість авторів, які досліджують проблеми стильових особливостей виховання, виокремлюють такі параметри взаємодії батьків з дитиною: автономія – контроль (Р.Белл, С.Бруді, Є.Маккобі, Е.Шеффер, В.Шутц), відторгнення – прийняття (А.Захаров, Г.Варга), вимогливість (Є.Маккобі, О'Коннер), міру емоційної близькості, прихильності (Дж.Боулбі, Г.Хоментаскас), суворість (Є.Маккобі, П.Слатер), послідовність – непослідовність (С.Бруді, А. І. Захаров, Є. Маккобі).

Аналіз наявних у психологічній літературі типологій дитячо-батьківських стосунків (С.Броді, Г.Варга, В.Гарбузов, Е.Ейдемільер, М.Земська, В.Мініяров, А.Петровський) свідчить про те, що виокремлювані типи інколи перетинаються, взаємодоповнюють один одного, причому відсутня єдина основа для їх виокремлення. В результаті спостерігається суперечність між кількістю описів даної психологічної реальності і недостатністю її теоретичного узагальнення, що ускладнює можливість вибору адекватної практичним завданням системи діагностики та впливу на ці стосунки.

Проблеми духовного розвитку особистості знайшли своє відображення в роботах філософів (М.Бердяєв, В.Вернадський, Л.Губерський, С.Кримський), соціологів (В.Євтух, Б.Нагорний, О.Семашко) та психологів (І.Бех, М.Боришевський, О.Киричук, Ж.Юзвак).

Проблему відродження духовності нашого народу, ціннісного ставлення людини до навколишнього світу, до мистецтва піднімають вчені (І.Бех, К.Левківський, Л.Левчук, О.Савченко, Г.Шевченко).

Результати психолого–педагогічних пошуків науковців (Л.Артемова, А.Богуш, О.Барабаш, О.Денисюк, Н.Лисенко, М.Мельничук, Т.Поніманська, М.Роганова, Н.Хіміч) свідчать, що у дітей молодшого шкільного віку виникають реальні можливості для засвоєння знань, які виходять за межі їхнього життєвого досвіду, і при створенні сприятливих умов є основою формування основ духовності дитини.

У другому розділі " **Ціннісно-антропологічний контекст розвитку дитинства**" показано, як еволюціонував та змінювався ціннісно-антропологічний контекст розвитку дитинства.

У першому підрозділі " **Цінності як орієнтири еволюції феномену дитинства**" з'ясовано, що саме ті цінності, які закладаються у дитинстві, служать в подальшому орієнтирами та головними принципами людини.

У ХХ столітті все більш помітними стають відмінності між цінностями

старшого та молодшого покоління. Темп змін стає настільки приголомшливим, що кілька років різниці вже вказують на величезні відмінності в життєвому досвіді людини. Молоде покоління, як носій найсучасніших знань, відповідно краще підготовлене до майбутнього, набуває більш високого статусу, ніж їхні батьки.

У сучасних умовах з'явилася і якісно нова обставина, що значно ускладнює процес становлення особистості зростаючої людини: лавиноподібна, некерована, неконтрольована інформація з кіно-, телеекранів і екрана монітора комп'ютера, сторінок журналів і газет різного рівня достовірності і валідності.

Сучасне дитинство значно розтяглося в часі, подовжилося в розвинених країнах за останні сто років на одну третину – з 12 до 18-річного віку. Одночасно відбувається усе більш динамічний розвиток всередині кожного ступеня-стадії дитинства.

Пора дитинства — це природна гармонія розуму і почуттів, які не втратили свою гостроту і яскравість, що так необхідні для придбання культурного досвіду і становлення внутрішнього світу дитини. У дитинстві розум і почуття рівноправні і самодостатні, хоча певною мірою автономні. Не випадково завдання педагога – створити умови для їх цілісного розвитку. Можна припустити, що недооцінка цього та інших соціальних факторів, що впливають на дитину в сучасних умовах, зможуть звести нанівець зусилля педагогів, батьків, психологів щодо формування неповторної особистості.

Молодший шкільний вік – це культурно-історична категорія, яка фіксує особливості психічного розвитку дитини з позиції досягнення соціальних завдань і змісту освітнього процесу як невід'ємної складової ціннісних пріоритетів того чи іншого суспільства. Тож психологічні особливості молодшого шкільного віку як особливої ланки всього шкільного онтогенезу не можна вважати незмінними.

Роль ціннісних орієнтацій дитини в цей час особливо зростає й ускладнюється, враховуючи й закономірності формування її як особистості. Це зумовлене, зокрема, тим, що, на відміну від шестирічного віку, зміна еталонів поведінки дітей тут чітко не визначається. Крім того, активно розвивається потреба дитини вийти за межі суто дитячого способу життя. Можна зробити висновок, що в десятирічному віці відбувається якісний стрибок ціннісних орієнтацій як у системі стосунків, ставлення до інших людей, до спільної справи, так і в ціннісній орієнтації щодо різних видів діяльності, поцінуванні явищ навколишнього світу.

Поясненням інтересу дітей до соціокультурної інформації є ще одна вікова особливість молодших школярів, помічена психологами й методистами: відсутність упереджень, негативних стереотипів щодо інших народів та країн. На відміну від дорослих і підлітків, діти молодшого шкільного віку внутрішньо схильні до міжкультурної комунікації. Психологічно вони готові виступати посередниками в руйнуванні культурних бар'єрів.

У другому підрозділі "**Інформаційний контекст та роль інформаційних технологій у трансформації основоположних цінностей дитинства**" показано, як впливають інформаційні технології на становлення та формування основоположних цінностей дитинства.

Гуманістичний характер освіти сьогодні є одним із провідних принципів

державної політики в галузі освіти. Пріоритет загальнолюдських цінностей, життя й здоров'я людини закріплені низкою законодавчих актів.

Діти є тією частиною суспільства, яка найбільш сприйнятлива до різних впливів. Саме в цей період відбувається перше залучення дитини до розгалуженої системи нормативних взаємин, вона постійно зазнає дії норм, які виникають стихійно, і перебуває під впливом поведінкових зразків різних способів спілкування, їхня неузгодженість щодо суспільно значущої спрямованості негативно позначається на особистісному розвитку дитини.

Розвиток комп'ютерних технологій, особливо Інтернету, відкрили принципово нові можливості передачі рухомого зображення і звуку, що стало серйозною небезпекою для дітей у разі злочинного використання цих технологій. Особи, що поширюють порнографічну інформацію через засоби масової інформації, а також мережу Інтернет, виходячи за права на вільне висловлення думок та свободу пошуку, одержання і поширення інформації відповідно до ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, також зобов'язані на підставі ст. 17 того ж Пакту поважати право дітей на особисте життя і не втручатися в нього. Отже, згадана стаття 19 Пакту передбачає, що користування правом на вільне висловлювання своєї думки накладає особливі обов'язки і відповідальність на тих, хто розповсюджує інформацію, що може бути пов'язане з певними обмеженнями, передбаченими законом і необхідними для поважання прав і репутації інших осіб.

Засоби масової інформації є найбільш ефективним засобом масової комунікації на національному та міжнародному рівнях. Вони характеризуються багатьма особливостями і можуть забезпечити залучення широких і різноманітних аудиторій щодо заохочення та захисту основних прав дитини, а також сприяти здійсненню стандартів, закріплених в Конвенції про права дитини.

Традиційна освітянська парадигма вже неспроможна формувати суспільство та вести його за собою. Нинішня ситуація вимагає подолання однобічності класичного фундаменталізму і некласичної фрагментарності в освіті на основі постнекласичної (культурно-особистісної моделі освіти). У зв'язку з цим моделюється нова освітянська стратегія, що ґрунтується на модернізованій світоглядній орієнтації, реконструкції змісту, методів і форм освітнього процесу. Нова модель освіти має не лише зберегти домінуючу професійну функцію в освіті, але й стати засобом забезпечення свободи саморозвитку людини і суспільства на основі їх гармонії та історичного самозбереження.

Науковцями ведуться пошуки нової педагогічної парадигми, пов'язаної з усвідомленням факту кризи освіти і пошуками напрямів її подолання. Результатом пошуку має стати інтегративна педагогічна парадигма, яка б забезпечила впровадження в освітню галузь нового знання, що формується на основі динамічного інформаційного суспільства.

У третьому розділі "**Трансформація ціннісного континіуму дитинства в сучасній культурі України**" розкривається еволюція процесу становлення, формування та трансформації цінностей у дитини, саме у сучасній культурі України.

У першому підрозділі "**Вплив зовнішніх факторів на формування цінностей дитинства**" показано, який вплив мають зовнішні фактори на формування та

закладення першопочаткових цінностей дитини.

Формування початкових моральних уявлень про цінності відбувається у ранньому дитинстві. Елементарним уявленням дошкільнят про добро, зло, красиве, негарне, про хороше, погане притаманні такі особливості:

- відображають моральні оцінки дорослих, але лише в зіткненні з конкретними вчинками оточуючих, перш за все однолітків;
- пов'язані з оцінками окремих вчинків оточуючих, не носять узагальнюючий, абстрагований від конкретної реальності характер;
- проходять шлях від елементарної оцінки вчинків оточуючих до моральної оцінки власного вчинку.

Формування цінностей учнів раннього шкільного віку не обмежується цілеспрямованим впливом шкільного виховання. Значну і доволі суперечливу роль в цьому процесі грає позашкільна діяльність молодших школярів в умовах оточуючого їх середовища (сім'я, сусіди, вулиця, дитячі колективи, громадські об'єднання, клуби, творчі спілки та спортивні секції тощо), що потребує наукового дослідження впливу чинників позашкільного виховання на формування особистості дитини раннього шкільного віку.

З посиленням впливу телебачення та інших сучасних інформаційних технологій на ціннісний світ дитини тісно пов'язана інша актуальна проблема – проблема дитячої книги та суперечностей доступу до неї дитини. Адже значна роль у формуванні світоглядних та духовних позицій дитини відводиться читанню. Серед творів дитячої літератури, що впливають на формування цінностей учнів раннього шкільного віку, значну роль відіграє казка. Важливим також є вплив родини на формування інтересу дитини до книги.

Отже, маємо констатувати, що процес позашкільного формування цінностей в учнів раннього шкільного віку в умовах сучасного українського суспільства характеризується наявністю низки протиріч, від розв'язання яких залежить успіх у справі виховання нових поколінь громадян України. Основними напрями зусиль з оптимізації процесу позашкільного формування цінностей мають стати:

- мінімізація негативного впливу телебачення, формування інформаційної культури засобами медіанавчання та медіавиховання, реалізація виховного потенціалу сучасних інформаційних технологій;
- популяризація дитячої книги, поширення доступу дитини до друкованих джерел інформації, стимулювання читацької активності та формування читацьких інтересів учнів раннього шкільного віку;
- поширення дитячого громадського руху, різноманітних форм позашкільної діяльності у галузях мистецтва, спорту і туризму, захисту навколишнього середовища, громадсько-патріотичного виховання тощо;
- попередження та корекція проявів девіантної поведінки;
- об'єднання зусиль сім'ї, закладів освіти та правоохоронних органів щодо боротьби із злочинністю та правопорушеннями серед неповнолітніх.

У другому підрозділі "**Особливості трансформації цінностей дитинства**" показано як змінились та трансформувались уявлення про цінності, які потрібно закладати в дитину, для того, щоб сформувалась самодостатня особистість.

Однією з найбільш актуальних проблем сучасного педагогічного менеджменту початкової освіти є потреба у реформуванні змісту та технологій навчально-виховного процесу для дітей раннього шкільного віку. Дана потреба обумовлена в першу чергу тими змінами у соціальному середовищі, що спостерігаються протягом останніх десятиліть як на глобальному рівні (перехід до інформаційного суспільства, зростання в умовах глобалізації міжкультурних обмінів, поширення постматеріальних цінностей особистісного розвитку та творчої самореалізації), так і всередині українського суспільства (демократизація, лібералізація, загострення соціальних проблем, в тому числі значне соціальне розшарування, криза моральної свідомості тощо).

Орієнтація на особистість дитини передбачає створення умов для її самореалізації, розвиток навичок самостійної освіти.

Профільна диференціація, сутність якої полягає у поглибленому вивченні навчальних дисциплін певного профілю, сприяє індивідуалізації навчання, розширенню простору вибору змісту та форм освіти, створює базу для особистісно орієнтованого навчання.

Серед головних напрямів реформування сучасної початкової освіти варто також виокремити розвиток інклюзивного навчання, що спрямоване на включення дітей з особливими потребами до загального навчально-виховного процесу.

ВИСНОВКИ

1. Теоретичні концепції дитинства свідчать, що дитинство – це соціокультурний феномен, соціальна спільність зі своїми інтересами, цінностями, світосприйняттям і потребами, що займає певне положення в соціальній структурі суспільства, має свої характерні ознаки, змістовну специфіку, підвладна змінам в різній соціально-історичній реальності.

Еволюція дитинства демонструє зростаючу автономію простору дитинства від дорослого співтовариства на рівні філогенезу, вказує на збільшення ступеня його незалежності, визнання за ним позиції суб'єкта суспільних відносин, на який такою ж мірою, що й на доросле співтовариство, виявляють вплив всі зміни, що відбуваються у світі.

Трансформація цінностей дитинства – це не разовий акт, а тривалий історичний процес – складний, поліфонічний, розгалужений. Сюди входить маніфестація провідних ідей і цінностей у сучасній культурі, демонстрація світу нової соціальної реальності, зниження цінностей окремих культур.

2. Цінності – це будь-який предмет чи об'єкт, що має життєво важливе значення для суб'єкта, групи, колективу, вікового прошарку, етносу. А ціннісні пріоритети – це позитивна значущість об'єктів довкілля для людини, що визначається не їх властивостями самими по собі, а їх залученням у сферу людської життєдіяльності, інтересів і потреб, взаємовідносин у соціумі. До цінностей дитинства належать нормативні уявлення про Добро і Зло, справедливість, співчуття, чесність, ввічливість, чуйність, людські ідеали, норми, принципи життєдіяльності, прагнення до самореалізації.

Сучасна культура заснована на загальнолюдських цінностях, на захисті прав особистості, гуманізмі, творчому розвитку особистості, поширенні наукового знання і передових технологій, взаємозбагаченні національних культур, екологічному відношенні до життя і навколишнього середовища.

Дитинство у сучасній культурі України характеризується постійною тенденцією до трансформації та орієнтації на дорослий світ, потребою прилучення до соціуму, взаємодії з ним. Соціальний розвиток, що утворює контекст онтогенезу, об'єктивно спрямовує його та визначає загальний зміст дитинства. Дитинство має важливе значення в суспільстві і культурі, оскільки не лише закладає основи розвитку майбутніх поколінь, але і визначає рівень соціокультурного розвитку сучасного суспільства. Отже, дитинство визначається як розгорнутий за часом, ранжований за щільністю, структурами, формами діяльності соціокультурний простір, у якому взаємодіють дорослі й діти.

3. Трансформація цінностей дитинства у сучасній культурі України відбувається в умовах бінарних тенденцій. По-перше, з одного боку, декларативно, під впливом розвитку систем соціального захисту, міжнародних прав дитини, дитинство проголошується найвищою цінністю сучасного суспільства, а з іншого - діти не є рівноправними членами суспільства, і цінність дитинства стає швидше суб'єктивною, ніж загальнолюдською. По-друге, в сучасному суспільстві спостерігається розширення свободи дитини і одночасно обмежується простір дитячої життєдіяльності, відбуваються деформації і реорганізації в області інфраструктури дитинства. По-третє, підвищення в останнє десятиліття рівня життя дитини відбувається разом зі зниженням його якості, індустрія дитинства все частіше розвивається за правилами ринкових стосунків дорослих, і її елементи проникають в доросле життя, одночасно ставлячи дитину перед проблемами "великого світу".

4. Роль дитячих громадських об'єднань у формуванні цінностей особистості дитини конкретизується через виявлення їх структури та функцій. Діяльність дитячих громадських організацій є чинником формування цінностей соціально значущої й суспільно корисної діяльності, активної життєвої позиції.

Право на дитинство у сучасній культурі України трансформується до права на вічне дитинство, що, по суті своїй, є відмова від права на дорослість, і це в свою чергу породжує інфантильність особистості та неготовність до самостійного життя та самостійного вирішення проблем.

Моральні уявлення дитини в основному носять характер ритуальних. Діти не знають, чому той чи інший вчинок добрий чи поганий, але знають, як саме вони повинні вчинити («пошкодувати», «поділитися», «вступитися», «подарувати», «послухати» і т.п.). Це означає, що у формуванні моральних уявлень у дітей особлива роль належить виробленню навичок дисциплінованої, гуманної, культурної поведінки. Звідси можна окреслити загальне педагогічне правило: моральні уявлення формуються у свідомості дитини на основі певної послідовності вчинків, вміло спрямованих дорослими.

5. Інформатизація та комп'ютеризація, що охопили суспільство кінця ХХ ст., кардинально змінюють століттями сформовану ситуацію ігрового впливу на формування особистості дитини. Місце партнера по іграх міцно займає комп'ютер.

Гра – завжди діалог. У процесі гри часто виникають непередбачувані ситуації, що відкривають простір для прийняття нестандартних рішень, що пробуджують фантазію і уяву, що стимулюють самостійність і самодіяльність кожного учасника.

Сучасні складні ігри та іграшки, що прийшли на зміну механічним, не дають можливості дитині дізнатися принцип їх роботи, заглянути всередину і відчутти при цьому подив і почуття відкриття. А ще древні помітили, що здивування – джерело мудрості, воно завжди спонукало до самостійного творчого пошуку.

Розважальні програми українського телебачення пропагують значною мірою цінності негативні або суперечливі з точки зору морального становлення особистості. В цілому ЗМІ пропагують егоцентризм, насилля, агресію, “культ сили”, легковажне ставлення до статевих стосунків тощо.

Сучасна інформаційна ситуація, динамізм життя певним чином витісняють донедавна традиційний вид інформації – книги, газети, журнали. Ця ситуація ускладнює використання книги як традиційного і абсолютного незамінного засобу естетичного виховання дітей, які часто нехтують читанням книжок і віддають перевагу її візуалізованим заміникам.

Розвиток комп'ютерних технологій, особливо Інтернету, відкрили принципово нові можливості передачі рухомого зображення і звуку, що стало серйозною небезпекою для дітей у разі злочинного використання цих новітніх технологій.

6. Всі процеси індивідуалізації та пристосування до шкільного життя дитини безпосередньо позначаються на реалізації її почуття справедливості. Тож культура справедливості стає нині головною професійною вимогою щодо діяльності педагога.

У процесі навчання у школі у дітей формується відповідальність, самооцінка, ставлення до пріоритетів та цінностей, до навколишнього середовища. Школа як фактор соціалізації впливає на просоціальну поведінку дитини, виявляючи та розвиваючи її потенційні можливості. Центральна дійова особа у цьому процесі – педагог, від якого значною мірою залежить успішність соціалізуючого процесу у дітей. Серед інноваційних педагогічних технологій, спрямованих на розвиток особистості дитини, значне місце посідають інтерактивні методи навчання.

Таким чином, саме визнання самоцінності дитинства призводить до думки про цінності сьогоденного дня дитини. Отже, в основі виховної діяльності педагога повинна лежати ідея абсолютної цінності дитинства та потреб дитини.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Гальченко М.С. Формування цінностей учнів раннього шкільного віку засобами навчального процесу / М.С. Гальченко // Філософія. Вісник Інституту розвитку дитини. – Вип. № 14. – 2011. – С. 84–92.
2. Гальченко М.С. Проблема підготовки та перепідготовки вчителів початкових класів / М.С. Гальченко // Філософія. Вісник Інституту розвитку дитини. Випуск № 18, 2011. – режим доступу до журналу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vird/2011_18/Pdf/1.pdf
3. Гальченко М.С. Особливості впливу зовнішніх факторів на формування цінностей дитинства / М.С. Гальченко // Науковий вісник. Збірник наукових праць. - Вип. 75.

- № 8. Гілея. - К.: ВІР УАН, 2013. - С. 311-313
4. Гальченко М.С. Соціальна зрілість педагога як фактор укорінення у буття сучасних цінностей/М.С. Гальченко//Нова парадигма: [журнал наукових праць]. – Вип. № 115. - К.: Вид-во імені М. П. Драгоманова, 2013. - С. 29-37
  5. Гальченко М.С. Социокультурное познание ценностей детства / М.С. Гальченко // Образование личности. – Вып. № 3. - М.: АНО ЦНПРО, 2013. – С. 88-96.
  6. Гальченко М.С. Формування технологічного потенціалу вчителя з використанням засобів Всеукраїнського освітнього Інтернет-порталу «Острів знань» / М.С. Гальченко, С.А. Довгий // Сучасна освіта творчо обдарованої молоді: ідеї, технології, перспективи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16–18 квітня 2008 р., Кривий Ріг. – К: ТОВ «Інформаційні системи», 2008. – С. 212–220.
  7. Гальченко М.С. Побудова електронних сценаріїв навчальної взаємодії на основі використання знаннєво-орієнтованих систем / М.С. Гальченко, С.А. Довгий // Інноваційні технології навчання обдарованої молоді: матеріали міждисциплінарної науково-практичної конференції, 02–03 грудня 2009 р., Київ. – К.: Інформаційні системи, 2009. – С. 253–262.
  8. Гальченко М.С. Роль інформаційних ресурсів у підготовці вихователів та музичних керівників ДНЗ до творчого розвитку дошкільнят (на прикладі Всеукраїнського освітнього Інтернет-порталу «Острів знань») / М.С. Гальченко, В.В. Камишин // Обдарованість як проблема сучасної освіти України : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 14-15 квітня 2010 р., Кривий Ріг. – К.: Інформаційні системи, 2010. – С.108–125.
  9. Гальченко М. Порівняльний аналіз державної політики з питань обдарованої молоді Канади та США / М. Гальченко // Порівняльно-педагогічні студії – 2010: Матеріали науково-практичної конференції, 17 червня 2010 р., Київ. – К.: Інформаційні системи, 2010. – С. 77–78.
  10. Гальченко М. Необхідність цифралізації в педагогічних технологіях як засобу розвитку творчості та обдарованої особистості / М. Гальченко // Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 21–25 вересня 2010 р., смт. Гаспра АР Крим. – К.: Інформаційні системи, 2010. – С. 82–92.
  11. Гальченко М.С. Роль інтелекту в ідентифікації обдарованих та талановитих дітей в освітній практиці США / М.С. Гальченко // Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, жовтень 2010, Рівне. – Рівне: Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 2010. - С. 239-244
  12. Гальченко М.С. Сучасні концепції обдарованості / М.С. Гальченко // Вікові особливості формування інтелекту: Матеріали Всеукраїнської конференції, 24 березня 2011 р., Київ. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2011. – С.164–170.
  13. Гальченко М.С. Формування пізнавальної активності і самостійності вихованців Малої академії наук України в інформаційно-освітніх просторах Всеукраїнського освітнього Інтернет-порталу «Острів знань» та соціальної мережі «МАН і Я» / М.С. Гальченко, О.В. Лісовий // Розвиток дослідницьких здібностей обдарованих

- дітей та молоді: Матеріали всеукраїнської конференції 11–12 травня 2011 р., Житомир. – К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2011. – С. 402–407.
14. Гальченко М.С. Шлях розвитку ідентифікаційних інструментів для обдарованих та талановитих у США / М.С. Гальченко // Інформаційне суспільство: сучасні методи та технології навчання: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 25 травня 2011 р., Київ. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2011р. – С.163–166.
15. Гальченко М.С. Технологія формування навчально-психологічного портрету учнів за результатами on-line тестування на Всеукраїнському Інтернет-порталі «Острів знань» / М.С. Гальченко, Г.В. Онопченко // Створення регіонального організаційно-методичної моделі педагогічного супроводу обдарованої учнівської молоді: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, 16–17 листопада 2011 р., Харків. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2011. – С.351–362.
16. Гальченко М.С. Наукова освіта базована на допитливості (НОБД) / М.С. Гальченко // Освіта обдарованої та талановитої молоді – національна проблема : Матеріали Всеукраїнської конференції, 1 грудня 2011 р., Київ. Ч. 1. – К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2011. – С. 107–119.

АНОТАЦІЇ

Гальченко М. Трансформація цінностей дитинства у сучасній культурі України – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.04 – філософська антропологія та філософія культури. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2014.

В дисертації здійснено комплексний аналіз дослідження трансформації цінностей дитинства у сучасній культурі України. Проаналізовано специфіку застосування світоглядно-методологічних засад соціокультурного пізнання такого антропологічного феномену як дитинство та його цінностей.

Показано, як еволюціонував та змінювався ціннісно-антропологічний контекст розвитку дитинства. З'ясовано, що саме ті цінності, які закладаються у дитинстві, служать в подальшому орієнтирами та головними принципами людини. Розкривається процес формування базових цінностей дитинства, які в подальшому впливають на становлення та формування особистості. Розкривається вплив виховання та навчання на розвиток дитячої особистості, адже довгий час дитина взагалі не визнавалася особистістю. Показано, який вплив має інформація, яку отримує дитина на формування духовності.

Ключові слова: дитинство, цінності, цінності дитинства, трансформація цінностей, сучасна культура.

Гальченко М. Трансформація цінностей дитинства в сучасній культурі України – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по

специальности 09.00.04 - философская антропология и философия культуры. - Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. - Киев, 2014.

В диссертации осуществлен комплексный анализ исследования антропологических измерений феномена детства. Проанализирована специфика применения мировоззренчески-методологических основ социокультурного познания такого антропологического феномена как детство и его ценностей.

Показано, что понятие такого антропологического феномена как детство на современном этапе связывается не с биологическим состоянием зрелости ребенка, а с определенным социальным статусом, с кругом прав и обязанностей, присущих этому периоду жизни, с набором доступных для него видов и форм деятельности. Показано, как эволюционировал и менялся ценностно-антропологический контекст развития детства.

Выяснено, что именно те ценности, которые закладываются в детстве, служат в дальнейшем ориентирами и главными принципами человека. Подчеркивается, что пора детства - это естественная гармония разума и чувств, которые не потеряли свою остроту и яркость, которые так необходимы для приобретения культурного опыта и становления внутреннего мира ребенка. В детстве ум и чувства равноправны и самодостаточны, хотя в определенной степени автономны. Не случайно задача педагога - создать условия для их целостного развития. Можно предположить, что недооценка этого и других социальных факторов, влияющих на ребенка в современных условиях, смогут свести на нет усилия педагогов, родителей, психологов по формированию неповторимой личности. Раскрывается процесс формирования базовых ценностей детства, которые в дальнейшем влияют на становление и формирование личности. Подчеркивается, что гуманистический характер образования сегодня является одним из ведущих принципов государственной политики в области образования. Приоритет общечеловеческих ценностей, жизни и здоровья человека закреплены рядом законодательных актов. Отмечается, что традиционная образовательная парадигма уже не способна формировать общество и вести его за собой. Нынешняя ситуация требует преодоления односторонности классического фундаментализма и неклассической фрагментарности в образовании на основе постнеклассической (культурно - личностной модели образования). В связи с этим моделируется новая образовательная стратегия, базирующаяся на модернизированной мировоззренческой ориентации, реконструкции содержания, методов и форм образовательного процесса. Новая модель образования должна не только сохранить доминирующую профессиональную функцию в образовании, но и стать средством обеспечения свободы саморазвития человека и общества на основе их гармонии и исторического самосохранения.

Показано, что учеными ведутся поиски новой педагогической парадигмы, связанной с осознанием факта кризиса образования и поисками направлений ее преодоления. Результатом поиска должно стать интегративная педагогическая парадигма, которая бы обеспечила внедрение в образовательную отрасль нового знания, формируется на основе динамичного информационного общества. Сделан вывод о том, что современная педагогическая теория и практика исходят из

положения, что обучение, воспитание ребенка младшего школьного возраста является не только системой целенаправленного планомерного формирования мировоззрения, убеждений и чувств, воли и характера, но и системой адаптации ребенка к социальной среде. Раскрывается влияние воспитания и обучения на развитие детской личности, ведь долгое время ребенок вообще не признавался личностью.

Показано, какое влияние имеет информация, которую получает ребенок на формирование духовности. Отмечается, что с усилением влияния телевидения и других современных информационных технологий на ценностный мир ребенка тесно связана другая актуальная проблема - проблема детской книги и противоречий доступа к ней ребенка. Ведь значительная роль в формировании мировоззренческих и духовных позиций ребенка отводится чтению. Среди произведений детской литературы, которые влияют на формирование ценностей учащихся раннего школьного возраста, значительную роль играет сказка. Важным также является влияние семьи на формирование интереса ребенка к книге. Показана роль взаимодействия отношений ученик - учитель на качество и стимулирование учебного процесса, также показано как эти отношения влияют на формирование таких аксиологических категорий как доверие, толерантность, справедливость, ответственность и т.д. Указывается, на то, что становление самооценки ребенка зависит от многих факторов: от успешности, особенностей общения учителя с классом, стиля семейного воспитания, системы семейных ценностей. К концу младшего возраста появляется рефлексия, и создаются новые возможности для формирования самооценки и личностных качеств. Показано, что ориентация на личность ребенка предусматривает создание условий для ее самореализации, развитие навыков самостоятельного образования .

Ключевые слова: детство, ценности, ценности детства, трансформация ценностей, современная культура.

Galchenko M. Transformation of values of childhood in the contemporary culture of Ukraine - Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of philosophical sciences, specialty 09.00.04 - philosophical anthropology and philosophy of culture. - National Pedagogical University named after M. Drahomanova . - Kyiv, 2014 .

The thesis provides a comprehensive analysis of the transformation of values of childhood in contemporary culture of Ukraine. Specificity of the use of ideological and methodological foundations of socio-cultural knowledge of such anthropological phenomenon as childhood and its values is analyzed.

It is shown how values and anthropological context of childhood evolved and changed.

The values that are laid in childhood become further guidelines and main principles of an adult.

It reveals the process of forming the basic values of childhood that effect the identity formation.

It reveals the impact of education and upbringing on the development of children's personality.

The impact of the information, that the child receives, on the formation of spirituality is revealed.

Keywords: childhood, values, values of childhood , transformation of values, contemporary culture.

Підписано до друку 22.08.2014 р. Формат 60x84/16.

Папір офісний. Гарнітура Times New Roman.

Наклад 100 прим. Зам. № 343.

Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію ДК № 1101 від 29.10.2002. (044) 234-75-87
Віддруковано в друкарні Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова (044) 239-30-26